

Podróże bliższe i dalsze, czyli o wędrownym losie rzeszowskiego Jana Nepomucena

Fragment Widoku miasta Rzeszowa z 1762 r., ukazujący figurę Św. Jana Nepomucena stojącego przy moście nad odnogą Jeziora Bernardyńskiego. Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie

XIX/XX w. Św. Jan Nepomucen na Wygnańcu (ul. Dąbrowskiego). Ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Rzeszowie

Lata 50.XX w. Widać Nepomucena wspaniale wyeksponowanego na tle zamku, stojącego jeszcze przy ul. Dąbrowskiego. Źródło: Franciszek Kotula Tamten Rzeszów, Wyd. IV

13 sierpnia 1981 r. Święty stanął na nowym, betonowym postumencie tym razem na Staromieściu przy ul. Lubelskiej. Zdjęcie wykonane w latach 80.XX w. ilustruje nową już lokalizację. Fot. Własność prywatna

Fragment rzeźby przed pracami konserwatorskimi w 2008 r. Fot. Roman Dawidziak

Rok 2022. Rzeźba przy ul. Podwisłocze po ostatecznej translokacji. Po trzynastu latach od ostatniej konserwacji, wymagała już interwencji.
Fot. Roman Dawidziak

Rok 2022. Fot. Roman Dawidziak

Rok 2022. Fot. Roman Dawidziak

Rzeźba po konserwacji przeprowadzonej w 2023 r. w obecnym miejscu usytuowania. Święty otrzymał nimb z pięcioma złożonymi gwiazdami.
Fot. Bogdan Szczupaj, Pola Antonina Słomińska, Galeria Fotografii Miasta Rzeszowa

Rok 2023. Bogdan Szczupaj, Pola Antonina Słomińska, Galeria Fotografii Miasta Rzeszowa

Rok 2023. Bogdan Szczupaj, Pola Antonina Słomińska, Galeria Fotografii Miasta Rzeszowa

Czy wiesz, że.... figura Św. Jana Nepomucena, stojąca obecnie u zbiegu ulicy Podwłostocze i Kopisto przy wjeździe na most Zamkowy, odgrywała ważną rolę w historycznym Rzeszowie, strzegąc miasto od powodzi i czuwając nad bezpieczeństwem przepraw rzecznych?

Jan Nepomucen był kanonikiem czeskim, który poniósł śmierć męczeńską, będąc torturowanym, a ostatecznie zrzuconym do wód Wełtawy.

Duchowny został beatyfikowany w 1721 r. przez papieża Innocentego XIII, a w 1729 r. kanonizowany przez Benedykta XIII. Zanim to nastąpiło, już wcześniej uchodził za nieformalnego patrona Czech, a jego kult szybko rozprzestrzenił się na kraje ościenne, tj. tereny Polski, Austrii i Niemiec. Wizerunki Jana Nepomucena definiują Europę Środkową.

Jak napisał austriacki historyk sztuki prof. Aldemar Schiffkorn z Linzu: "(...) przestrzeń kulturową „Środkową Europę” można zobrazować jako obszar, w którym szerzy się kult Jana Nepomucena. Innymi słowy: środkowa Europa jest tam, gdzie Jan Nepomucen jest znany, czczony i gdzie znajdują się obrazy i rzeźby tego świętego” .

Popularyzacja jego kultu nastąpiła za sprawą jezuitów, dla których był on istnym orężem w okresie kontrreformacji. Mimo, że oficjalne zezwolenie na kult Jana Nepomucena w Rzeczypospolitej nadeszło z Rzymu w roku 1723, to w Polsce zaczął być czczony jeszcze przed kanonizacją i przed zaliczeniem do grona błogosławionych. Św. Jan Nepomucen uważany był za patrona dobrej spowiedzi i spowiedników. Miał chronić przed wzburzoną wodą i powodzią, stąd też jego pomniki ustawiane były często przy mostach i nad wodą.

Wystawienie rzeźby świętego w Rzeszowie wpisuje się w to ogólnoeuropejskie zjawisko popularyzacji jego wizerunku, które dokonywało się przy udziale kościoła, władz państwowych, jak i poprzez szlachtę. Za datę powstania rzeszowskiego pomnika przyjmuje się rok 1724 (?). Wykuto go w kamieniu i ustawiono na wysokim, klasycznym cokole. Święty przedstawiany został w typowym dla niego kluczu ikonograficznym- jako kanonik z krzyżykiem ułożonym na przedramieniu. Najstarszym zachowanym źródłem ikonograficznym dokumentującym jego istnienie jest *Widok Rzeszowa* autorstwa Karola Henryka Wiedemanna z 1762 r., na którym widzimy figurę Św. Jana Nepomucena stojącą przy moście zwodzonym tuż przy drodze wiodącej do Zamku. Odnosząc pierwotną lokalizację do czasów współczesnych, można przyjąć, że figura stała mniej więcej w miejscu, gdzie dzisiaj kończy się ulica Kraszewskiego.

Choć nie znamy nazwiska autora dzieła, to biorąc pod uwagę hojność włodarzy Rzeszowa i ich rozmiłowanie w sztuce, nie można wykluczyć, że rzeźba powstała z fundacji Lubomirskich, a jej wykonanie powierzono jednemu ze znakomitych artystów działających na ich bezpośrednie zlecenie.

Pod koniec XIX w. barokowa rzeźba Św. Jana uległa uszkodzeniu. Jej destrukcja była na tyle znacząca, że podjęto decyzję o wykonaniu figury Świętego na nowo. Stało się to możliwe dzięki staraniom ks. Stanisława Gryzieckiego, ówczesnego proboszcza parafii Farnej, który zlecił wykucie nowego wizerunku Nepomucena Janowi Czubie z Tarnowa. Artysta wyrzeźbił postać Świętego w piaskowcu, wzorując się prawdopodobnie na jej zniszczonym pierwowzorze. Niemniej jednak cechy stylistyczne zachowanej do dnia dzisiejszego figury Św. Jana i pewne „uszytnienie” jej formy świadczą dobitniej o jej XIX-wiecznej, a nie XVIII-wiecznej proveniencji.

W związku z likwidacją Jeziora Bernardyńskiego, kiedy most zwodzony, przy którym pierwotnie stał św. Jan, przestał pełnić swoją funkcję, dawna lokalizacja Nepomucena straciła uzasadnienie. Dlatego też, zrekonstruowaną rzeźbę przeniesiono z Podzamcza na Wygnaniec i ustawiono ją przed domem dr Jakuba Przysłupskiego, podnosząc tym faktem prestiż i pozycję społeczną docenianego wśród rzeszowian „doctora z Korczyny”. Jej usytuowanie na małym ogródku frontowym, u zbiegu ulicy Dąbrowskiego i Unii Lubelskiej, widoczne jest jeszcze na fotografii powojennej z lat 50. XX w. Jednak związek Nepomucena z tym miejscem nie trwał długo. Niebawem doczekał się bowiem kolejnej translokacji by w 1969 r. trafić na cmentarzu na Staromieściu- a w efekcie ataku wandalizmu i uszkodzenia cokołu- na teren pobliskiego kościoła parafialnego pw. Św. Józefa.

Na skwerku przy ul. Podwisłocze Święty stanął w roku 2008. Miasto podjęło decyzję o jego sprowadzeniu do centrum Rzeszowa. Niestety nie przywrócono go na ul. Dąbrowskiego, gdzie odzyskałby swoje dawne, historyczne tło i stanowiłby niewątpliwie wzbogacenie zabytkowych walorów dawnego Wygnańca. Ostatecznie zadecydowały tutaj wymogi formalne oraz kwestie własnościowe działek. Finalnie św. Jan Nepomucen usytuowany został po drugiej stronie Wisłoka przy wjeździe na Zamkowy Most. Pod posadowienie figury wykonano nowy cokół wzorując się przy jego odtwarzaniu na formie, kształtach i proporcjach zilustrowanych na zachowanych archiwaliach fotograficznych dawnego postumentu, a samą figurę poddano gruntownym pracom konserwatorskim, które obejmowały prócz zabiegów technicznych również rekonstrukcję ubytków i uczynienie formy rzeźby. W 2023 r., w związku z zakończeniem w bezpośrednim sąsiedztwie pomnika, dużej inwestycji budowlanej, Nepomucen poddany został profilaktycznym zabiegom mającym na celu jego oczyszczenie, usunięcie szkodliwych nawarstwień, wzmocnienie oraz zabezpieczenie jego struktury. W ramach zrealizowanych ostatnio prac konserwatorskich, podjęto decyzję o odtworzeniu aureoli, której Święty co prawda nie posiadał na żadnym z zachowanych archiwaliów, ale istniejące otwory pomontażowe u jego szyi wskazywały, że pierwotnie, tak jak wiele analogicznych wizerunków, takową posiadał. Projekt aureoli składającej się z nimbu z pięcioma gwiazdami, wykonano w oparciu o analizę porównawczą innych przedstawień, dla których ikonograficznym pierwowzorem jest rzeźba Św. Jana Nepomucena z 1683 r. wystawiona na Moście Karola w Pradze, stanowiąca istny pra-wizerunek dla wszystkich powstałych przedstawień tego Świętego.

Św. Jan Nepomucen mimo, iż dzisiaj wyrwany z historycznego kontekstu przestrzennego, stojący w oprawie współczesnej tkanki miejskiej, stanowi cenny element dziedzictwa naszego miasta, zarówno w aspekcie materialnym- jako kontynuator ciągłości pewnej formy rzeźbiarskiej, której korzenie sięgają wieku XVIII i czasów świetności rodu Lubomirskich- a w aspekcie niematerialnym jako niezaprzeczalne świadectwo naszej tożsamości i przynależności kulturowej.

Zgodnie z tradycją, dzisiejszy Św. Jan nadal stoi przy moście, na rozstaju dróg, strzegąc koryta rzeki Wisłok oraz patrolując podążającym w codziennym pośpiechu mieszkańcom Rzeszowa.

Edyta Dawidziak
Miejski Konserwator Zabytków

Źródła:

Franciszek Kotula, *Tamten Rzeszów*, Rzeszów 2015

Tadeusz Ochenduszeko, *Dzieje Rzeszowa do 1918 roku. Kalendarium*, Rzeszów 2006

<https://nepomuki.pl/nepomuk/kult.htm>